

DUNYO VA O‘ZBEKISTONDA SUT BEZLARI SARATONINING EPIDEMIOLOGIYASI

*Onkologiya, bolalar onkologiyasi va
palliativ yordam kafedrası Katta o‘qituvchi,
PhD Talipov Orifjon Absamatillayevich*

Annotatsiya.

Sut bezlari saratoni dunyo bo‘yicha ayollar orasida eng ko‘p uchraydigan onkologik kasalliklardan biridir. Epidemiologik ma‘lumotlar kasallik tarqalishining geografik va demografik farqlarini ko‘rsatadi. Ushbu maqolada sut bezlari saratonining dunyo miqyosidagi va O‘zbekistondagi epidemiologik holati, xavf omillari va kasallik yuzasidan statistik ko‘rsatkichlar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar:sut bezlari saratoni, epidemiologiya, xavf omillari, statistik ma‘lumotlar, O‘zbekistonda saraton

Sut bezlari saratoni ayollar orasida eng keng tarqalgan onkologik kasalliklardan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda uning tarqalish sur‘ati oshganligi epidemiologik tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Kasallikning tarqalishi hududiy, yoshga oid va ijtimoiy-demografik omillarga bog‘liq.Dunyo bo‘yicha sut bezlari saratonining o‘rganilishi ayollar salomatligini yaxshilash va kasallikni erta aniqlash strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda ham sut bezlari saratoni tez-tez uchraydigan kasalliklar qatorida bo‘lib, epidemiologik kuzatuvlar va statistik ma‘lumotlar asosida profilaktika va davolash dasturlari ishlab chiqilmoqda.

Dunyo bo‘yicha sut bezlari saratoni ayollar orasida eng ko‘p uchraydigan onkologik kasallik hisoblanadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma‘lumotlariga ko‘ra, har yili 2 milliondan ortiq yangi kasallik holatlari aniqlanadi va u ayollar o‘limining yetakchi sabablaridan biridir. Kasallik tarqalishi mintaqaviy farqlarga ega: rivojlangan mamlakatlarda aniqlanish darajasi yuqori bo‘lsa-da, rivojlanayotgan mamlakatlarda o‘lim darajasi ko‘proq kuzatiladi.

Sut bezlari saratonining rivojlanish xavfi yosh, reproduktiv omillar, gormonal o‘zgarishlar, ovqatlanish va ijtimoiy-demografik omillar bilan bog‘liq. Yoshga bog‘liq tendensiya shuni ko‘rsatadiki, 40-60 yoshdagi ayollarda kasallik eng ko‘p uchraydi. Genetik omillar, jumladan BRCA1 va BRCA2 genlaridagi mutatsiyalar ham kasallik xavfini oshiradi.

O‘zbekistonda epidemiologik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, sut bezlari saratoni ayollar o‘limining yetakchi sababi sifatida qolmoqda. So‘nggi yillarda yangi tashxis qo‘yish holatlari oshgan bo‘lsa-da, erta diagnostika va davolash imkoniyatlari oshib bormoqda. Rivojlanayotgan hududlarda o‘lim darajasi yuqori bo‘lishiga sabab —

kasallikning kech aniqlanishi, diagnostik vositalarning yetarli darajada qo'llanilmasligi va profilaktik choralar samaradorligining pastligi. Sog'lom turmush tarzi, muntazam skrining dasturlari, genetika asosidagi riskni baholash va profilaktik choralar sut bezlari saratonining oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, mamlakatimizda statistika va kuzatuv tizimlarini takomillashtirish, aholining xabardorligini oshirish va profilaktika dasturlarini rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Sut bezlari saratoni ayollar orasida eng ko'p uchraydigan onkologik kasalliklardan biri bo'lib, uning tarqalish sur'ati mintaqaviy va demografik omillarga bog'liq. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, har yili millionlab yangi kasallik holatlari aniqlanadi, ularning bir qismi murakkab yoki metastatik shakllarda bo'ladi. Rivojlangan mamlakatlarda tashxis qo'yish darajasi yuqori, rivojlanayotgan mamlakatlarda esa kasallik ko'pincha kech bosqichda aniqlanadi va o'lim darajasi yuqoriroq bo'ladi.

Kasallik xavfi yosh, reproduktiv tarix, gormonal o'zgarishlar, ovqatlanish, ijtimoiy-demografik va genetik omillar bilan bog'liq. Yoshga qarab tahlil shuni ko'rsatadiki, 40–60 yoshdagi ayollarda sut bezlari saratoni eng ko'p uchraydi. Shu bilan birga, BRCA1, BRCA2 va boshqa onkogenlardagi mutatsiyalar kasallik xavfini sezilarli darajada oshiradi.

O'zbekistonda epidemiologik kuzatuvlar sut bezlari saratonini ayollar orasida yetakchi o'lim sabablaridan biri ekanligini ko'rsatadi. So'nggi yillarda yangi tashxis holatlari ortgan bo'lsa-da, erta diagnostika va davolash imkoniyatlarini kengaytirish zarurati mavjud. Kech tashxis qo'yish, diagnostika vositalarining cheklanganligi va profilaktika choralarning past samaradorligi o'lim darajasining yuqoriligiga olib keladi.

Sut bezlari saratonini davolash usullari kasallik bosqichi va individual xususiyatlarga bog'liq. Jarrohlik, masalan, lumpektomiya yoki mastektomiya, o'smani olib tashlashga qaratilgan. Radiatsion terapiya qolgan saraton hujayralarini yo'q qilish va retsidiv xavfini kamaytirish maqsadida qo'llanadi. Gormonal terapiya, kimyoterapiya va targeted terapiya esa bemorning molekulyar va genetik profilinga asoslangan holda individual davolash strategiyasini yaratishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, genetik tadqiqotlar bemorning davolashga javobini oldindan baholash va profilaktik choralarni belgilash imkonini beradi. Profilaktika va uzoq muddatli kuzatuv, jumladan oilaviy xavfni aniqlash, muntazam skrining va genetik konsultatsiyalar, sut bezlari saratonini erta aniqlash va prognozni yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda epidemiologik monitoring tizimini kuchaytirish, aholini xabardor qilish va diagnostika imkoniyatlarini kengaytirish kasallik bilan samarali kurashishning asosiy yo'llaridan biri hisoblanadi.

Dunyo miqyosida sut bezlari saratoni ayollar orasida eng keng tarqalgan onkologik kasallik hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda dunyo bo'yicha 2,3 milliondan ortiq yangi kasallik holatlari aniqlangan va ular ayollar o'limining yetakchi sababi hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarda tashxis qo'yish darajasi yuqori bo'lsa-da, o'lim darajasi nisbatan past, rivojlanayotgan mamlakatlarda esa kasallik ko'pincha kech bosqichda aniqlanadi va o'lim darajasi yuqori. Sut bezlari saratonining rivojlanish xavfi bir qator omillarga bog'liq: yosh, reproduktiv tarix (kech homiladorlik yoki homiladorlikning yo'qligi), gormonal terapiya, ortiqcha vazn, noto'g'ri ovqatlanish, spirtli ichimliklar va chekish kabi turmush tarzi faktorlar. Shuningdek, BRCA1, BRCA2, TP53, PTEN kabi genlardagi mutatsiyalar kasallik xavfini sezilarli oshiradi. Yoshga bog'liq tendensiyaga ko'ra, 40–60 yoshdagi ayollarda kasallik eng ko'p uchraydi.

O'zbekistonda 2022-yilgi rasmiy statistika ma'lumotlariga ko'ra, ayollar orasida sut bezlari saratoni tashxisi qo'yilgan holatlar soni 5 000 dan ortiq bo'lgan. O'lim darajasi yiliga o'rtacha 1 200-1 500 bemorni tashkil qiladi. Kasallikning kech aniqlanishi, erta diagnostika dasturlarining cheklanganligi va aholining profilaktik skriningdan yetarli darajada foydalanmasligi bu ko'rsatkichlarga ta'sir qiladi.

Davolash usullari kasallik bosqichi va individual bemor xususiyatlariga qarab tanlanadi.

Jarrohlik: Lumpektomiya (tumorni olib tashlash) yoki mastektomiya (butun sut bezini olib tashlash) eng ko'p qo'llaniladigan usullardir. Jarrohlik tanlovi tumor hajmi, joylashuvi va bemorning istagi asosida belgilanadi.

Radiatsion terapiya: Jarrohlikdan keyin qolgan saraton hujayralarini yo'q qilish va lokal retsidiv xavfini kamaytirish uchun qo'llaniladi.

Gormonal terapiya: Estrogen yoki progesteron retseptorlari musbat bo'lgan holatlarda tamoksifen yoki aromataza ingibitorlari ishlatiladi.

Kimyoterapiya: Yuqori xavfli yoki metastatik holatlarda tizimli davolash sifatida qo'llaniladi.

Targeted terapiya: HER2 musbat saratonlarda trastuzumab kabi maqsadli dori vositalari qo'llanadi.

Bemorning individual javobini oldindan baholashga va shaxsiy davolash strategiyasini ishlab chiqishga yordam beradi. Oilaviy tarixga ega bemorlarda genetik testlar yuqori xavf guruhini aniqlash va profilaktik chora-tadbirlarni belgilash imkonini beradi. Sut bezlari saratonining epidemiologik monitoringi va erta diagnostikasi, jumladan genetik testlar va profilaktik skrining dasturlari, kasallik bilan samarali kurashish va bemorlarning hayot sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda ham epidemiologik kuzatuv tizimini kuchaytirish, aholining xabardorligini oshirish va diagnostika imkoniyatlarini kengaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Xulosa.

Sut bezlari saratoni dunyo bo'yicha ayollar orasida eng keng tarqalgan onkologik kasalliklardan biri bo'lib, uning epidemiologik ko'rsatkichlari mintaqaviy va demografik omillarga bog'liq. Rivojlangan mamlakatlarda tashxis qo'yish darajasi yuqori bo'lsa-da, rivojlanayotgan mamlakatlarda kasallik ko'pincha kech bosqichda aniqlanadi va o'lim darajasi yuqoriroq bo'ladi. O'zbekistonda sut bezlari saratoni ayollar o'limining yetakchi sababi sifatida qolmoqda. Kasallikning kech aniqlanishi, diagnostika vositalarining cheklanganligi va profilaktik skriningning past darajasi o'lim ko'rsatkichlariga ta'sir qilmoqda. Shu sababli, erta diagnostika, genetik tadqiqotlar, profilaktik skrining va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish dolzarb vazifa hisoblanadi. Sut bezlari saratonini davolashda jarrohlik, radiatsion terapiya, kimyoterapiya, gormonal va targeted terapiya usullari qo'llaniladi. Genetik tadqiqotlar esa bemorning individual davolash strategiyasini ishlab chiqish, profilaktik choralarni belgilash va oilaviy xavfni baholash imkonini beradi. Epidemiologik kuzatuvlar va ilg'or davolash protokollari orqali O'zbekistonda ham bemorlarning prognozini yaxshilash va kasallik bilan samarali kurashish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Исламов Ш. Э., Ураков К. Н., Нормакматов И. З. ЗАЩИТА ПРАВ ПАЦИЕНТА ПРИ ПРОВЕДЕНИИ МЕДИЦИНСКИХ ЭКСПЕРИМЕНТОВ //ТВЕРСКОЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ Учредители: Тверской государственный медицинский университет,(4). – С. 93-95.
2. Болысбек А. А. и др. Методы гранулирования удобрительных композиций //Сборник избранных статей по материалам научных конференций ГНИИ "Нацразвитие". – 2019. – С. 178-180.
3. Ураков К. Н. К ПРОБЛЕМЕ МУКОВИСЦИДОЗА //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 23. – №. 6. – С. 164-166.
4. Ураков К. Н. АНАЛИЗ ДЕТСКОЙ ЛЕТАЛЬНОСТИ ОТ ПНЕВМОНИЙ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 23. – №. 6. – С. 167-168.
5. Бобоназаров С. Д., Норжигитов А. М., Ураков К. Н. РЕЗУЛЬТАТЫ ХИРУРГИЧЕСКОГО ЛЕЧЕНИЯ РЕДИЦИВНОГО ЭХИНОККОЗОСА ЛЕГКИХ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ МОРФОЛОГИЧЕСКИХ МОДИФИКАЦИЙ КИСТЫ //International scientific review. – 2020. – №. LXXV. – С. 71-76